

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2020/05/makk-gabor-platon-tanulaselmeletenek-rekonstrukcioja-a-fonetikus-abecehez-torteno-adaptivitas-tukreben-ii-11-01-04/>

Makk Gábor

Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

Mivel a fonetikus ábécéhez történő adaptivitást megelőzően a megismerő elme és a megismerésre váró külvilág nem vált el egymástól, ezért a képzelet szülte képek sem különülhettek el a képalkotótól és a szemlélő sem vizsgálódhatott egy külső nézőpontból. Ebből kifolyólag nem feltételezték az érzékelhető dolgoknak az elmében rögzített képmását, illetve az életjelenségeket nem vezették vissza egyetlen szubsztanciára, a lélekre. A tanulmány Platón tanuláselméletében arra keresi a választ, hogy a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás következtében miként változott meg a lélek és a képzelet funkciója. Megállapítást nyert, hogy az adaptivitás eredményeképpen a szubjektum és az objektum elkülönüléséből adódóan merülhetett fel az a megoldandó probléma, hogy a képek miként kerülhetnek a lélekbe. Mivel Platón az értelemnek kitüntetett szerepet biztosított, ezért a lelket a szívből az agyba áthelyezve a mentális funkciók gyűjtőhelyévé változtatta. A valóságostól elszakadó teremtő képzeletet az érzelmektől elválasztva a tárgy fizikai távollétekor is a lélekben jelen lévő és előhívható képmássá formálta, amelynek következtében megjelenhetett a platóni anamnészis.

Bevezetés

Mivel a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás megteremtette a szubjektum és az objektum elszakadásának lehetőségét, ezért merülhetett fel mind az ismeretelmélet, mind a didaktika vonatkozásában az a „megoldandó probléma”, hogy a megismerő elme és a megismerésre váró külvilág milyen viszonyba kerül egymással. Erre a kihívásra az a Platón kínál egy megoldási lehetőséget, aki a fonetikus ábécéhez részben adaptálódva ezt a „problémát” egyben előidézte. Méghozzá oly módon idézte elő, hogy a valóságot egy érzékelhető és egy értelemmel megragadható világra különítette el.

A tanulmány azt kívánja bemutatni, hogy miként juthatunk el a két egymástól elszakadt világ között hidat verő platóni anamnészis megfelelő értelmezéséhez. Ugyanis az nem szó szerinti visszaemlékezést jelent, hanem sokkal inkább tudásalkotást. Míg az előző részben a lélek,¹ addig ebben a részben a képzelet funkcióváltozásának feltérképezésén keresztül kerülhetünk közelebb a platóni anamnészis interpretációjához, amely a teljesség igényére törekedve értelmezhetetlen a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás hatásainak figyelembevétel nélkül.

A képzelet funkciójának átalakulása

A jel és a jelölt dolog szétválasztásának lehetőségét megteremtő fonetikus ábécével rögzített szöveg kelti azt a benyomást, hogy minden fogalom egyféleképpen bír jelentéssel, azáltal, hogy absztrakt tárgyat jelöl. Így születhettek meg a platóni ideák. Az elvont fogalmak jelölésére Platón a forma vagy alak jelentésű idea és eidosz szavakat felváltva használja.² A Platón által konstruált idea kifejezés egyrészt az ógörög látni jelentésű idein, másrészt a képzeletben lévő képet jelentő eidolón szavakból ered.³ Ez alapján Platón terminológiája is azt fejezi ki, hogy a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás következtében az érzékszervek használata a korábbi egyensúlyt megbontva egyre inkább a látásra szorítkozott. Csakhogy az eredetileg jelenséget jelölő képet Platón az elmében a tárgy fizikai távollétekor is jelen lévő, visszaemlékezéssel előhívható ideává változtatta. Ennek megfelelően az *„idea: fogalom, alak, eszmény, minta, kép, prototípus, tehát a létezők elvonatkoztatása, absztrakciója.”*⁴ Ez alapján az idea kifejezés fogalmat is jelölhet.

Mivel Platón az idea és az eidos kifejezéseket megkülönböztetés nélkül használta, az értelemmel felfogható ideák és az empirikusan megtapasztalható világ közötti viszony határozza meg Platón fogalmi apparátusát.⁵ Ideái nem csupán konkrét érzékelhető dolgok általánosításával létrehozható fogalmi absztrakciók, hanem a megtapasztalható világ elébe helyezett valóság, a világot formáló platóni archetípusok.⁶ A görög gondolkodásban Platón előtt is léteztek az érzékelhető valóság mögött meghúzódó archetipikus princípiumok, mint például a jóság, a szépség, az igazságosság stb. ideája, amelyek mitikus megszemélyesítés révén ölthették magukra Zeusz, Aphrodité, Diké stb. alakjait.⁷ Csakhogy Platón ezeket az őselveket megszemélyesítésüktől megfosztva demitologizálta és a jelenségek állandó változása ellenére megváltoztathatatlan független tényezővé formálta.⁸ *„Platón ideái objektívek. Nem függenek az emberi gondolkodástól, hanem teljességgel saját maguk urai.”*⁹ Ennek megfelelően minden egyedi dolog attól válik például széppé, hogy részesedik a szép ideájában és olyan mértékben, ahogy a szépség archetípusa jelen van benne.

Bergson Platón interpretációja a téren és időn kívüli formát, az ideát a fogalommal azonosítja. *„A formák, melyeket a szellem a fogalmakban elszigetel és beraktároz, akkor a változó valóságról készült puszta felvételek. A tartam mentén felszedett pillanatok. És éppen, mert elvágtuk a fonalat, mely őket az időhöz kötötte, nem tartanak többé. ... Az így tételezett, időtől független forma többé nem az a forma, mely megférne az észrevevésben, ez fogalom. És minthogy a fogalmi rendű valóság éppoly kevésbé foglal el terjedtséget, mint tartamot, a formák szükségképpen a téren kívül trónolnak, s az idő felett lebegnek.”*¹⁰ Csakhogy Bergson szerint a valóság megragadására a fogalmak önmagukban nem alkalmasak, csupán az intuíció révén.¹¹

Amikor Platón a jámborság meghatározására tett kísérletet, nem pusztán új kérdéseket tett fel, hanem olyan elvont kifejezésekre kérdezett rá, amelyek szintaxisa a fonetikus ábécéhez történő adaptivitást megelőzően az ógörög nyelv számára

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

ismeretlen volt.¹² Ez alapján az írás Platón számára nem pusztán új közvetítő közeg filozófiájának kifejtéséhez, hanem a platonizmus forrása, amely az imaginárius gondolkodás helyébe a fogalmi gondolkodást helyezte. *„Igaz, hogy a filozófus végső célja, hogy a dialektika útján a valóság mélyére hatoljon, ez pedig az érvelő logosz területén megy végbe.”*¹³ Ugyanis a logoszt a mítoszban az írás feltalálásának történetén keresztül ragadta meg. Méghozzá egy isteni találmány segítségével egy dolog lényegi jegyeinek rögzítésével.¹⁴

Az eredendően mitologikus világréptől való távolodással az ókori görög filozófusok olyan utakon kezdtek el járni, ami a fonetikus ábécé segítségével a képiség háttérbe szorításával a logikus gondolkodáshoz vezetett. Egyesek szerint *„az ábécét azért találták ki, hogy a mitikus beszédet logikussal váltsák fel, ezáltal pedig a mitikus gondolkodást logikus gondolkodással”*.¹⁵ A mitologikus gondolkodást képviselő költők száműzése az Államból a textuális forradalom következményének tekinthető, mert Platón számára a valóság racionális, tudományos és logikus.¹⁶

Elképzelése szerint a változó természet vagy az ember bármelyik teremtménye csupán másolata lehet a változatlan és tökéletes ideáknak. *„Teljes joggal támadhatjuk a költőt, és állíthatjuk párhuzamba a festővel ... nem akarjuk befogadni egy olyan államba, amely jó törvények között szeretne élni, mert hiszen ő éppen a léleknek amaz értéktelen részét éleszteti és táplálja, ennek az erősítésével pedig lassanként tönkreteszi a gondolkodó részt.”*¹⁷ Mivel a művészet a maga körül tapasztalt világot próbálja valóságként és érzelemként ábrázolni, ezért ítéli el Platón a költészet mellett a festészet új vívmányait, a perspektivikus ábrázolást és a fény-árnyékmodellálást is.¹⁸

A fentiek alapján nem a költészet magával volt problémája, hanem az általa képviselt mitologikus imaginárius gondolkodással, amely helyett egy alternatívát kínált. Ha figyelembe vesszük, hogy a fogalmakat a képpel, illetve az elvontat a konkrét vizualizált dolgokkal állította szembe, akkor a platonizmus arra ösztönöz, hogy a képi gondolkodás helyébe a fogalmat állítsuk.¹⁹ Ebből adódóan Platón filozófiája a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás során fellépő kommunikációs válságnak tekinthető. Csakhogy ennél sokkal többről van szó, az első mesterséges paradigma megformálásáról.

Mivel a mítosz egyik legfontosabb funkciója, hogy egységbe kovácsolja a valóság különböző síkjait, amelyek az érzékelés és a gondolkodás számára sokrétűek,²⁰ ezért azt gondolom, hogy a textuális forradalom kibontakozását megelőzően a gondolkodás még nem vált el az érzékeléstől. Miután Platón elszakította őket egymástól és az érzékelést a megismerés vonatkozásában perifériára helyezte, szükségszerűen hadat kellett üzennie a mítoszoknak és a mitologikus gondolkodást közvetítőknak. Ez lehetett az oka annak, hogy az érzelmileg magával ragadó mimetikus költészet ellen támadást indítva száműzni kívánja a költőket ideális államából.²¹ Kritikájának középpontjába pedig a mimézis fogalmát állítja.²²

Mivel a fogalmakat a képpel, illetve az elvontat a konkrét vizualizált dolgokkal állította szembe, ezért a platonizmus arra ösztönöz, hogy a képi gondolkodás

Makk Gábor: Platón tanulásméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

helyébe a fogalmat állítsuk.²³ Ennek következtében a mitológia által közvetített képi gondolkodás és az abból kiváló fogalmi gondolkodással operáló filozófia Szókratész korában kezd elválni egymástól.²⁴

Annak ellenére, hogy Platón a mitikus gondolkodás ellen hadakozott, jelentősebb tanításait, mint például az írásbeliség elleni kritikáját, mítoszokkal szemléltette. *„Platón ugyan gyakran ostromozta a költőket, amiért azok antropomorfizálják az isteneket, ... a dialógusok számos helyén kimondottan azt sugallja, hogy a költői és a vallásos teremtő képzelet van annyira hatásos eszköz a világ lényegi, esszenciális természetének a megismerésében, mint valamely tisztán logikai, kivált empirikus megközelítés.”*²⁵ Ez alapján a fogalmi gondolkodás csupán háttérbe szorította az imagináriust, azonban teljes mértékben nem tudta kiküszöbölni.

A fonetikus ábécéhez történő adaptivitás során visszaszorul az érzékelés és a gondolkodás egyensúlyát fenntartó képírás használata. *„Amíg a görögöknél minden kifejtésre kerül, s ennek révén dialógusok egész sora jön létre, addig az önmagát értelmező képi nyelv ezt fölöslegessé teszi, mivel a szerkezetek, összefüggések leírásának, illetve interpretációnak a funkcióját is ellátja.”*²⁶ Ez alapján a képírással ellentétben a lejegyzett szövegek interpretációra szorulnak. Ebből adódóan a fonetikus ábécét használó írás lélektelen egy képi szimbólumokból állóhoz képest.²⁷ Ugyanis *„a kép a lineáris végiggondolás helyett egyidejűleg, a maga komplexitásában láttatja, a szó szoros értelmében érzékelteti a kifejezett tartalmat.”*²⁸ A szimbólum és a jelentés, illetve a jel és a jelölt azonossága már nem áll fenn. A megismerés már nem a jelet felismerő és a jelölt azonosulása. Háttérbe szorul az intuíció szerepe és előtérbe kerülnek a logikai kapcsolatok.²⁹

Míg a mitologikus gondolkodás esetében a jelenség és az azt ábrázoló szimbólum egylényegű, addig a Platón által formált logikai gondolkodás esetében a kettő elválik egymástól. Ugyanis a mágikus tudat a jel révén magát a jelenséget is képes megváltoztatni, ahogy Pügmalión vonatkozásában is megfigyelhetjük. A szív és a nyelv tolmácsolásában a gondolat és a szó egy teremtésben realizálódik, tehát a név elválaszthatatlan a képtől.³⁰ Ezzel szemben a Kratülosz arról tanúskodik, hogy a név és a kép az általuk jelölt dolog lényegének, ideájának hordozói.³¹ Csakhogy *„az azokkal való játék már nem úgy jelenik meg, mint a valóság tudatos alakítása, annak szándékos megváltoztatása, az igazság megalkotása, létrehozása, hanem mint egy önmagában meglévő, az elmétől független igazság, illetve valóság megismerése. ... Mondhatni: az idea fogalma funkcionálisan az objektív valóság fogalmának, vagy még inkább: igényének első komolyabb megjelenése a gondolkodásban.”*³² Annak ellenére, hogy az ideák már nem a szubjektum által teremtődnek, Platón ismeretelmélete alapján még a lélekből aktiválhatók.

Ahogyan a fogalmi gondolkodás kibontakozásával az írás a gondolat másolataként jelenhetett meg, ahhoz hasonlóan az érzékelhető világ az ideák világának másolataként, az objektum a szubjektum leképeződéseként, a képzelet visszaemlékezéssel aktivizálható képmásként. Az ókori görögök a művészi képzelőerőt a phantasia kifejezéssel illették.³³ *„Érzeteink és észleleteink utóképmásai*

Makk Gábor: Platón tanulásméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

a képzetek. A phantazia kifejezés eredetileg jelenséget, megjelenő képet jelent. Platón ... veszi föl későbbi jelentését: az elmében a tárgy fizikai távollétekor is jelen lévő, visszaemlékezéssel előhívható képmás. ... Az érzékelést és a gondolkodást a képzelet kapcsolja össze. ... Ahogy az érzékelés az érzéki formák ... befogadása, úgy a gondolkodás az elgondolható formák befogadásában áll.”³⁴ Ez alapján Platón újdonsága az volt, hogy a teremtőerejű képzeletből olyan képmást hozott létre, amely a lélekben „lenyomatként”³⁵ rögzült és a visszaemlékezés aktusa során előhívhatóvá vált.

A fonetikus ábécéhez történő adaptivitással egy időben kezdtek el a betűk bevéására viasztáblát használni. Platón ezzel a kommunikációs technológiai eszközzel azonosította a képalkotó lelket. „Képzeld el tehát ..., mintha viasztábla volna mindegyikünk lelkében... Mondjuk mármost e táblát a múzsák anyja, Mnémoszüné ajándékának; s amit csak meg akarunk őrizni emlékezetünkben mindabból, amit láttunk, hallottunk vagy mi magunk kigondoltunk, a táblára véssük, készenlétben tartva érzeteink és gondolataink számára, ahogyan a pecsétgyűrűk lenyomatát lenyomtatjuk; s amit egyszer belevéstünk, arra emlékezünk és azt tudjuk, amíg csak a képe rajta marad a táblán; de ami elmosódott vagy nem tudott belevésődni, azt elfelejtjük és nem tudjuk.”³⁶

Platón viasztábla-hasonlata alapján a „táblára véséssel” az érzékelhető dolgok képmásai a lélekbe képalkotás során kerülnek. Szembetűnő, hogy a lélekként tekintett viasztáblába képek vésődhetnek be, míg az írástanulás eszközeként használtba szöveg. Minél jobban lelkesedik az ember az emlékezet múzsáitól származó ihletettségével, annál maradandóbban vésődik be a lelkébe az elképzelt kép. Platón arról tanúskodik, hogy a látottakat, hallottakat és kigondoltakat is kizárólag akkor rögzíthetjük, ha azt képesek vagyunk elképzelni, azaz képpé tudjuk transzformálni. Amennyiben nem megfelelő az elképzelés, a lélek bevéso tevékenysége sikertelenné válik, a kialakulatlan vagy elmosódott kép elfelejtődik és nem alakul tudássá.

A viasztábla-hasonlat Platónt követően több szerzőnél megjelenik. „Azoknak tehát, akik szellemi képességeiket ezen a téren szeretnék fejleszteni, helyszíneket kell kiválasztaniuk, s azokat a dolgokat, melyeket emlékezetben szeretnének tartani, lélekben el kell képzelniük, és gondolatban ezeken a helyszíneken elraktározniuk; az így rendszerezett dolgokat a helyszínek rendje őrzi majd meg; s a képi formálás segíti, hogy az emlékezetbe vésődjenek – a helyszínek viasztáblákként, a képek pedig a táblákra vésett betűkként funkcionálnak.”³⁷ Ez alapján Draaisma szerint az emlékezet egy viasztáblához hasonló felvevő felület, amelyen képek együttese szerepel.³⁸ Ezzel ellentétben azt gondolom, hogy mind Platón, mind Cicero vonatkozásában a hasonlat lényege nem a felvevő felület leírása, hanem a képzelet funkciójának szemléltetése, mely az érzékelést és a gondolkodást összekapcsolja.

A Philéboszban kifejtettek is erről tanúskodnak. „Úgy tűnik elém, mintha az észrevevéssel egybeeső emlékezés és az ezekkel együttjáró hatások lelkünkbe ilyenkor beszédet írnának be. ... még egy másik munkást is el kell fogadnod a lélekben. Egy festőt, ki ez után az író után képekben rajzolja a lélekbe, amit az

Makk Gábor: Platón tanuláseméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

beszélt.”³⁹ Ez alapján a visszaemlékezés egybeesik „az észrevevéssel”, azaz az idea megragadásával, amit fogalomként az „írónak”, majd képként a „festőnek” kell dokumentálnia a lélekben. Az „író” és a „festő” munkamegosztása magában hordozza a fonetikus ábécéhez történő adaptivitással együtt járó ellentétet a képi és a szöveges ábrázolás között, amit Boros „kép-szöveg dichotómiának” nevez.⁴⁰

A kognitív tudomány mai álláspontja szerint is az emberi gondolkodás egyaránt bír verbális és vizuális dimenzióval, melyet Platón a Philéoszban egyértelműen megelőlegezett.⁴¹ Csakhogy ezek a platonizmust megelőzően nem különültek el egymástól. Ugyanis a kép szerepe éppen abban áll, hogy megmutassa mindazt, ami a fogalmi gondolkodásnak ellenáll.⁴² Platón újdonsága az volt, hogy a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás hatására a fogalomalkotással háttérbe szorította az imaginárius gondolkodást és az eredetileg jelenséget jelölő képet a lélekben a tárgy fizikai távollétekor is jelen lévő, visszaemlékezéssel előhívható képmássá változtatta.

Ezt alátámasztja, hogy a preszókratikus filozófusok a megismerés folyamatának leírásakor nem használják a képzelet és az emlékezés fogalmát. *„De ha nincs mód arra, hogy föltételezzük az ismeret tárgyának a tudatban jelen lévő, rögzített képmását, a képzetet és az emlékképet, amelynek jelenléte állandó, továbbá független a valóságos tárgy jelenlététől, akkor hogyan lehetséges a megismerés? Egyféleképpen: ha magát a megismerendő tárgyat kimerevítjük. ... Ez a típusú filozófiai elmélet nem a látható világot kívánja magyarázni, hanem – a matematikai kutatáshoz hasonlóan – azzal a kérdéssel foglalkozik, hogy milyennek kell lennie a világnak, ha a gondolkodás tárgya kíván lenni.”*⁴³ Ez alapján a Platón előtti filozófia nem feltételezte a megismerőben a megismerésre váró dolgok rögzített képmását, hanem a konstruktivizmushoz hasonlóan a világot szabta a tudathoz.

Míg a homéroszi eposzokat szabadon költő dalnokok művei a Múzsák közbenjárásával születtek meg, addig Platón élesen megkülönbözteti egymástól az isteni és az emberi alkotást, illetve az utóbbin belül a dolgokat előállító és az azokat utánozó művészi tevékenységet.⁴⁴ Ezek közül az utánzást, mint például a festőművészetet nem tartja igazi alkotásnak, csupán a teremtett dolgok utánzásának. Ennek megfelelően a képmást nem tartja valóságosnak.⁴⁵ A képzelet szerepének megváltozását, az alkotó képzelet és a valóságos azonosságának elvetését Platón tanítványa, Arisztotelész már tényként kezeli. *„Teljesen és végleg kiiktatja az esztétikából a művészi produktum és az abban ábrázolt világszelet azonosságának vagy tökéletes egybeesésének ősrégi – végső soron a mágikus utánzásokból és hiedelmekből származó – hipotézisét.”*⁴⁶ Ezáltal a képmás végleg elvált az általa elképzelt valóságostól.

Platónnak éppen az a problémája a képzelettel, hogy nem mentes az érzelmektől, amelyek megakadályozhatják az ideák világával való érintkezést. *„... amit elképzelésnek nevezünk, az érzékelés és vélekedés összevegyülésének mutatkozik.”*⁴⁷ Azáltal, hogy az érzelmektől elválasztotta a képzeletet és a lélekben rögzítette, nagymértékben átformálta azt. Ráadásul a platóni megismerés végső fokához az a dialektika vezethet, amely képmások nélkül tekint az ideákra. „A

*dialektika – a matematikai tudományoktól eltérően – önmagukban, képmások nélkül vizsgálja az ideákat...*⁴⁸ Ennek következtében a teremtő képzelet háttérbe szorult.

Ezt a változást megfigyelhetjük Platón ideaelméletében is, ahol a parmenidészi létező és doxa kettőssége a valódi létezőknek tekintett ideák, illetve a képmásaiknak tekintett érzékelhető dolgok megfeleltetésévé alakult át.⁴⁹ Ennek eredményeképpen az ideák beleköltöznek a lélekbe és annak tartalmává lesznek. A korábbi parmenidészi kérdést, hogy milyenek kell lennie a világnak, ha a gondolkodás tárgya kíván lenni, Platónnál új kérdés váltja fel, mégpedig az, hogy milyenek kell lennie az ember megismerő képességnek, ha fel akarja térképezni a világot.⁵⁰ Kant kopernikuszi fordulatáig ez marad az ismeretelmélet alapkérdése.

Az anamnézisz rekonstrukciója

Mivel a platóni filozófia megjelenésével térben és időben egybeesik a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás, ezért azt gondolom, hogy az összefügg az első mesterséges paradigma kialakulásával. Ugyanis nagymértékben a textuális forradalom következményeként válhatott el egymástól a szubjektum és objektum, amelynek analógiájára Platón episztemológiája megkülönbözteti az értelemmel belátható ideák birodalmát az érzékelhető világtól. Ebből adódóan jött létre a közvetített világ modellálására az első mesterséges paradigma. Az Euthüphrónban konkrétan felbukkan a minta jelentésű paradiigma kifejezés.⁵¹ Ez alapján a mintának tekintett ideák a tapasztalati világtól eltérően csupán elgondolható tulajdonságokként jelennek meg. Ebből kifolyólag a platóni paradigma a fogalmi gondolkodás révén az érzékelhető dolgoknak fogalmakba szervezhető, általánosított tulajdonságai után kutat.

A megtapasztalható valóság és az értelemmel megragadható ideák világa között Platón tanuláselméletével próbál összeköttetést teremteni.⁵² Ezek alapján a tanulás arra a tudásra történő visszaemlékezés – görögül anamnézisz –, amellyel a születésünk előtt rendelkezünk, azonban a világra jövetelünk pillanatában már nem, mégis megmarad az a képességünk, hogy a későbbiekben felélesszük a lelkünkben.

Platón szerint „*a filozófiai igazságok megismerése visszaemlékezés (anamnézisz), azaz az ember apriori tudással rendelkezik, amely csak megfelelő formában válhat tudatossá. Ugyanakkor nem mondja meg, miben áll ez az aktiváció.*”⁵³ A megtapasztalható világ és az ideák birodalma között a lélek közvetít, a visszaemlékezés a lélek korábbi állapotaiból ered.⁵⁴ Az ideák a lét formái, általánosságai, amelyeket a dolgok közös jegyeinek összekapcsolása útján alkot gondolkodásunk.⁵⁵ Platón az általa kifejlesztett fogalmi gondolkodást dialektikus gondolkodásnak nevezi, amely során eljuthatunk az egyeditől az általánosig.⁵⁶ A dialektika a sztoikusok szerint következtetésekkel foglalkozó tudomány, Platónnál a dolgok mibenlétének meghatározása, a fogalmak analógia segítségével történő alkotása.⁵⁷

Platón szerint az anamnézisz az ideákra irányul,⁵⁸ amiket értelmünkkel ragadhatunk meg. Az érzékelhető világ jelenségei nem lehetnek ideák és ugyanez fordítva is igaz. Az objektum dolgai az ideák révén rendelkeznek tulajdonságaikkal.

Makk Gábor: Platón tanulásméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

Annak ellenére, hogy az érzékelés indíthatja el az anamnészis aktusát, Platón határozottan elkülöníti a test működésében részt vevő érzékelést és a lélek funkciójaként szolgáló gondolkodást.⁵⁹

Mivel a különböző egyedi dolgoknak az ideák révén ugyanazt a nevet adhatjuk,⁶⁰ ezért az ideák adják a jelentést a világ értelmezéséhez. *„Platón fölfogását szemantikai realizmusnak nevezhetjük, azaz a szavakhoz tárgyak (ideák) mint jelentések rendeltetnek hozzá. ... Így az ideák azok, amik téridőbeli világban tulajdonságokként jelennek meg, sőt az ideák teszik a dolgokat téridőben azzá, amik...”*⁶¹ Platón ideatana elsőként hívta fel arra a figyelmet, hogy nem csak tulajdonnevekből álló nyelven fejezhetjük ki magunkat, hanem valamilyen viszonyt tükröző általános fogalmakkal is. Ennek ellenére *„nehéz belátni, hogyan lehet jelentésük, ha a világ csupa egyedi dologból áll, amelyeket jelölhetnénk tulajdonnevekkel.”*⁶²

Ez alapján a fogalmaknak és képeknek is tekinthető ideák kizárólag racionális deduktív módszerrel ragadhatók meg. *„A tudat csak szigorú meghatározási folyamaton keresztül képes megragadni a konkrét és az egyetemes közötti különbséget, és ennek a folyamatnak a végső célja az egyértelmű és rögzített fogalmak feltárása. ... A konkrét dolgok úgy viszonyulnak az egyetemesekhez, mint a tárgy árnyéka a tárgyhoz magához. Az analógia bemutatásához írta meg Platón Az állam VII. könyvében a híres barlang hasonlatot.”*⁶³ Az egyedi és az általános megkülönböztetése nyomán merülhetett fel, hogy milyen viszonyba kerülhetnek egymással. Ez előbbi sorsa az árnyék szerepe lett, míg az utóbbié a biztos tudás. Ennek megfelelően a platóni nevelés célja az egyedi dolgok látszatvilágán túl a fogalmakkal jelölhető általánosított valóság felé fordítás.

Platón fogalmi gondolkodása arra irányul, hogy egy dolog lényegi jegyeinek rögzítésével miként sorolunk be egyedi dolgokat fogalmak alá a hétköznapi gondolkodásban, például jámborság, szépség, egyenlőség. Ezek a fogalmak azonban túlságosan összetettek ahhoz, hogy az érzékelésből származzanak. *„A visszaemlékezés éppen arra szolgál, hogy e fogalmakat az általunk tapasztalt világra alkalmazhassuk. Platón így a világgal kapcsolatos gondolatainkat két összetevőre vezeti vissza: vannak olyanok, amelyek az érzékelésből származnak, és olyanok, amelyek a lélek emlékképeiből erednek. Az emberi megismerés eszerint olyan interakció eredménye, mely az egyedi fizikai tárgyakról az érzékeink által közvetített információ és azon fogalmak – például az egyenlőség vagy a szépség – között jön létre, melyek alá az említett tárgyakat besoroljuk.”*⁶⁴ Ez alapján Platón fogalmi teremtik meg az összeköttetést az általa megkülönböztetett fizikailag megtapasztalható és az absztrakció útján elgondolható ideák világa között. Méghozzá oly módon, hogy az elvonatkoztatott fogalmak a megtapasztalható világra kerülnek kivetítésre.

Ebből adódóan Platón a tudást nem az érzékelésben keresi, hanem az arra irányuló reflexióban, mivel az teszi lehetővé a jelentés megragadását. Az ideák ismerete az okokkal rögzített tudás,⁶⁵ e megköötözöttséggel válik a tudás megkérdőjelezhetetlenné.⁶⁶ A Timaiosz alapján a logosz a Menónban kifejtett

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

anamnézisz, vagyis az a kötelék, az a jegy, amely megkülönbözteti a tudást a helyes véleménytől.⁶⁷ Az absztrakciónak a lehetőségét csak az biztosíthatja, hogy az értelem által megragadott tárgy független léttel rendelkezik. A megismerés birtokosának és tárgyának szétválasztásával a külső tárgyi világ szembeállítható a lélek belső világával. A két világot összekötő kapocs a lélek halhatatlansága és a kapcsolatot teremtő híd a lelki tevékenységként értelmezett anamnézisz.⁶⁸

A tökéletesnek vélt isteni és a másolatként elgondolt emberi világ összekapcsolódásához vezető metafizikai felemelkedésben Platón szerint a matematika nyújthat segítséget, mert alakzatai változatlanok és időtlenek, ezért hasonlóságot mutatnak az égiekkel. *„Mikor a formák szépségéről szólok, nem azt értem alatta, amit a nagy tömeg képzel: az élő testet vagy némely festmények szépségét, hanem beszélek az egyenesről és a körről, s a belőlük keletkező síkokról s tömör testekről, melyeket vagy körzővel vagy vonalzó és szögmérő segítségével állítanak elő ... Mert ezek ... magukban véve, természetüknél fogva szépek, s egészen sajátosságos gyönyöröket keltenek, melyekhez semmi közülük a csiklandásból fakadó érzeteknek.”*⁶⁹ Ez alapján Platón számára nem a világ jelenségei vagy az azokat megörökítő műalkotások az igazán szép formák, hanem a változatlan mértani formák, mert azok önmagukban szépek és nem a belőlük fakadó érzékelésből.

A dolgokat vizsgálva és összekapcsolva a közös karakterek, az ideák intuitív módon észlelhetők, amelyek azáltal különböztethetők meg egymástól, hogy mindegyik sajátossága meghatározható.⁷⁰ Mivel az ideák megjelenésével az indoklás háttérbe szorította a megérzést, a világ működését magyarázó elméleteket bizonyításokkal kezdték alátámasztani, amelynek során a matematikára támaszkodtak. Az absztrakt formák nem az érzékelésből erednek, függetlenek a tapasztalattól, ezért igazságuk abszolút, örök és változatlan.⁷¹ Platón szerint ezek ismerete minden lélekben ott szunnyad. Ebből adódóan a matematika tanításakor nem kívülről kerül be valami a lélekbe, hanem az ismeret benne ébred fel.⁷² Mivel a matematika tanulása az érzéki dolgoktól a tiszta formák felé fordítja a lelket, ezért teheti alkalmassá a filozofálásra, az erényes életre.⁷³

A Lakoma is arról tanúskodik, hogy a tanulás Platón idejében egyáltalán nem a tudás átadását-átvételét jelentette. *„Bizony jó lenne, Agathón – ha a bölcsesség olyan dolog lenne, ami pusztán érintésre egyikünkből a másikba folyik, a teltebből az üresebbikbe, akár a serlegeknél gyapjúszálon át a víz a teltebből az üresebbikbe folyik.”*⁷⁴ Ez alapján elképzelhetetlen az ismeretátadás, hiszen a tudást nem lehet átönteni. Ha pedig a tudás nem kívülről származik, hanem a megismerő elme belső tevékenységének eredménye, akkor az anamnézisz nem szó szerinti visszaemlékezést jelent.

Azt gondolom, hogy a tanulás nem a lecsupaszított értelemben vett anamnézisz, mert amikor Platón visszaemlékezésnek értelmezi, akkor egy nagyon erősen konstruktív tevékenységre gondol. Mégpedig arra, hogy a tudás a lélekben van, nem kívülről kerül bele, ezáltal a platóni tanulás egy belső tevékenység. A Platón előtti oralitás világában a hagyomány az énekmondók lényét belülről tölti el, nem rajtuk kívül áll. *„A szóban költő számára a hagyomány nem 'odakint' van,*

Makk Gábor: Platón tanuláseméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

*hanem átáramlik a személyén és belülről eltölti a lényét.*⁷⁵ A szövegek lejegyzését követően fordulhat elő, hogy a hagyomány már nem áramlik át a hordozóin, nem hatja át őket belülről. Ennek ellenére a Phaidrosz és a VII. levél alapján Platón a filozofálás vonatkozásában előnyben részesíti a szóbeliséget az írásbeliséggel szemben, ezért az anamnészisz minden bizonnyal egy konstruktív aktusra utal.⁷⁶

A Phaidrosz arról próbál meggyőzni, hogy tévedésben van az, aki az írott tudás átadását-átvételét feltételezi. *„Aki tehát azt hiszi, hogy művészetét írásban hátrahagyhatja, nemkülönben az, aki átveszi, abban a hiszemben, hogy az írás alapján világos és szilárd lesz a tudása, együgyűséggel van telítve, és tényleg nem ismeri Ammón jóslatát, ha azt hiszi, hogy nagyobb jelentősége van az írásnak, mint az, hogy emlékeztesse azt, aki már úgysis tudta, arra, amiről az írás szól.”*⁷⁷ Mivel Platón szerint az írás nem az emlékezésnek, hanem az emlékeztetésnek a varázsszere, ezért csak a tudás látszatával szolgálhat. Ebből adódóan a platóni tanulásfelfogás a fonetikus ábécéhez történő adaptivitást követően sem szövegcentrikus, hiszen önmagában a lejegyzett dolgokhoz való hozzáférés nem vezethet igazi tudáshoz.

A Phaidrosz alapján a tudás nem szerezhető be az írás segítségével az elmén kívülről. *„... ha a külső szimbólumokat belső memóriára cseréljük, fennáll a veszélye annak, hogy az írás sekélyebb gondolkodóvá tesz bennünket, és megakadályozza, hogy elérjük a bölcsességhez és az igazi boldogsághoz vezető, szellemi mélységet.”*⁷⁸ Mivel a Menónban a rabszolga saját bevallása szerint sohasem tanult mértant, mégis a bábáskodó Szókratész kérdései alapján jött rá Pythagoras tételére, ezért Platón azt próbálja meg bizonyítani, hogy csak azt lehet megtanulni, amit az ember maga is tud, csak arra lehet visszaemlékezni, amely a lélekben már adott.⁷⁹

Platón a Phaidónban azt írja, hogy *„ha pedig úgy gondolom, születésünk előtt kaptuk és miután megszülettünk, elveszítettük, később pedig érzékszerveink segítségével újra elsajátítjuk ugyanazokat az ismereteket, melyek valaha, előzetesen a mieink voltak már, vajon nem ezt nevezzük-e tanulásnak: hogy saját ismereteinket újra elsajátítjuk? És helyesen fejezzük-e ki magunkat, ha ezt visszaemlékezésnek nevezzük?”*⁸⁰ Ez alapján a kíváncsi lélek az anamnészisz aktusával elő tudja hívni a korábbi tapasztalatait, melyek a platóni lélek halhatatlanságának eredményeképpen az újjászületés előttről származhatnak.

A Menónban azzal találkozhatunk, hogy ha *„az egész természet rokon vele és a lélek eleve megtanult mindent, nincs semmi akadály a annak, hogy aki egyvalamire visszaemlékezik, amit tanulásnak neveznek az emberek, az rátaláljon az összes többire is, ha bátor az illető, s nem fárad bele a kutatásba. Mert a kutatás és a tanulás teljes egészében nem más, mint visszaemlékezés.”*⁸¹ E szöveghelyen a tudás megszerzésére Platón a heóraküia felfedezést jelentő kifejezést használja, amely nem pusztán a kutatásra, művelődésre utal, hanem a fogalmak megtalálására. Ebből arra következtethetünk, hogy a visszaemlékezés a fogalmi gondolkodás aktivizálódása, amelynek során az egyedi dolgokat közös tulajdonságaiknál megragadva általános fogalmakkal fejezzük ki. Ennek megfelelően keresi Platón például a jámborság ideáját.⁸²

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

Míg a Phaidónban nem derül ki minden kétséget kizáróan, hogy Platón mit ért ténylegesen visszaemlékezés alatt, addig a Menón mellett a Phaidroszban is tetten érhető a fogalmi gondolkodás egyértelmű azonosítása az anamnézisz aktusával. „... ha valaki ember, annak meg kell értenie azt, ami fogalom alakjában van kifejezve, sok érzékelésből gondolkodás által egygé összefoglalva, ez pedig nem egyéb, mint visszaemlékezés azokra, amiket egykor látott a lelkünk együtt haladva istenével, mikor túllátott azokon, amiket itt a földön létezőknek tartunk, és felmerült innen a valóban létező felé.”⁸³ Ez alapján az egyedi dolgok érzékelésétől elvonatkoztatva az ember gondolkodás révén fogalmakat alkothat.

Amennyiben figyelembe vesszük a kommunikációs technológia használatából adódó következményeket, akkor világossá válik, hogy a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás eredményeképpen jelenhettek meg absztrakció útján a megtapasztalható egyedi dolgokból általánosított fogalmak. A platóni filozófia megköveteli az elvonatkoztatást az egyedi esetek általánosításával a „földön létezőkről”, azaz a közvetlenül megtapasztalható valóságról a „valóban létezőkre”, azaz a kizárólag értelemmel felfogható fogalmakra. A fenti szöveghelyek tükrében a platóni anamnézisz az értelem absztrakciós tevékenységének következtében a fogalmak megragadásával, a lélekben történő megalkotásával azonosítható. Ezzel összefüggésben Platón interpretálásától függetlenül tanulás alatt a későbbiekben is egyfajta fogalomalkotást értenek.⁸⁴

Ez a fogalomalkotás a Menónban is megerősítést nyer: „Mert az igaz vélemények is, ameddig megmaradnak, az szép dolog és sok jót művelnek, de nem akarnak sokáig helyben maradni, hanem elinalnak az ember lelkéből, úgyhogy nem sokat érnek, míg valaki oksági gondolatmenettel oda nem köti őket. Ez pedig Menón barátom, a visszaemlékezés, ahogy az imént megegyeztünk. Miután pedig odakötözik, előbb tudássá lesznek, azután rögződnek; és ezért becsesebb a tudás a helyes véleménynél, és a kötöttségével különbözik a tudás a helyes véleménytől.”⁸⁵ Ez alapján az anamnézisz aktusa éppen a biztos tudáshoz vezető oksági kapcsolatnak a felismerése.⁸⁶ Mivel a fogalmi gondolkodással párhuzamosan az oksági gondolatmenet megjelenése is nagymértékben a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás következménye, ezért az anamnézisz is.

A Menón alapján a tanulás során a tudás nem kívülről érkezik, hanem az a lélek belső felismerése, a szülés aktusához hasonlítható szellemi intuíció.⁸⁷ „Nemde, ha az igazság mindig megvan a lélekben, míg mi léteünk, akkor a lélek halhatatlan, úgyhogy bátran kell arra törekedned, hogy azt, amit most történetesen nem tudsz, ami azt jelenti, hogy nem emlékszel rá, kutasd és visszaemlékezz rá?”⁸⁸ A lélek belső felismerése Szókratész bábamódszerének segítségével a gondolkodás megfelelő irányításából adódik. Ez a bábáskodás a Theaitétoszban kerül bemutatásra. „Világos az is, hogy ezek sohasem éntőlem tanultak valamit, hanem ők maguk találtak önmagukban és hozták felszínre sok minden szépet. A szülésben persze az isten és én segédkeztünk.”⁸⁹ Ez alapján a tudás nem az elmén kívülről származtatható, hanem egy belső konstrukció eredménye, amelyben még nyoma van az ehhez szükséges isteni beavatkozásnak.

Makk Gábor: Platón tanuláseméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

Ennek során a lelki szülés eredményéhez, a platóni tudáshoz az első lépésben az absztrakcióval, a második lépésben a lényegként fordítható „hypostasis” megragadásával juthatunk el.⁹⁰ *„Mindenképpen arra törekedj, hogy amint a többi dolognak, úgy a tudásnak is megragadd a lényegét: hogy mi is lehet voltaképpen. ... a sokféle tudást is fejezd ki egyetlen fogalommal.”*⁹¹ Ez alapján a lelki bábáskodás segítségével juthatunk el az ideák megragadásához. *„...ha ... nem határolja el minden egyes dolog ideáját, akkor nem is lesz mire irányítania a gondolkodását, ha egyszer nem engedi meg, hogy a dolgok mindegyikének létezik ideája, mely örökké ugyanaz; és ezzel meg is semmisíti az értelmes megbeszélés lehetőségét.”*⁹² A gondolkodás megfelelő mederbe terelésével fedezhetjük fel a dolgok ideáját.

A platóni dialógusok arról tanúskodnak, hogy nem az egyes tárgyak, hanem a bennük uralkodó általános vonások álltak a filozófiai érdeklődés középpontjában. Ezek az általánosítások a dialektikai módszer segítségével induktív következtetéssel ragadhatók meg.⁹³ A platóni tudáshoz a fogalmi gondolkodás révén juthatunk el, amire csak a filozófusok képesek az értelmük segítségével. Az indukción alapuló szókratészi bábáskodás célja a fogalmi meghatározás, az absztrakt fogalmak definiálása.⁹⁴ A Menón alapján a szókratészi cáfolat (elenkhosz) segítségével a beszélgetőpartner megszabadulhat igazolhatatlan vélekedéseitől és apóriába jutva megbénulhat a zsidbasztó rája áldozataihoz hasonlóan.

Ugyanis *„az igaz ismeretek eleve benne rejlenek a lélekben, amely jelenlegi életünket megelőzően is létezett. Amit tanuláshoz szokás nevezni, nem egyéb, mint visszaemlékezés (anamnézisz) ezekre az ismeretekre. A cáfolat a visszaemlékezést készíti elő. Az igazság kutatásában két szakaszt különíthetünk el: az első, negatív szakaszban cáfolatot nyernek téves vélekedéseink, melyek útjában állnak a valódi tudásnak. Csak tudatlanságunk belátása nyomán ébredhet fel bennünk az igény az igazság felkutatására. A második konstruktív szakaszban felszínre hozzuk a lélekben rejlő ismereteket. A döntő mozzanat itt valamilyen új szempont felfedezése, amelynek alapján meghaladhatjuk az első szakaszban feltárt dilemmákat.”*⁹⁵ Platón az anamnézisz elmélet segítségével megkülönbözteti a biztos tudást a vélekedésektől oly módon, hogy egy nagyobb összefüggésrendszerbe illeszti.⁹⁶ A Phaidón és a Menón végkövetkeztetése is az, hogy a tudást a lélek hozza magával korábbi létezéséből.⁹⁷

Mivel a visszaemlékezésre irányuló szókratészi bábáskodás célja az absztrakt fogalmak meghatározása és az a lélek belső tevékenységének eredménye, ezért a platóni filozófiában nagy hangsúlyt kap a lélekformálás. Ugyanis a fonetikus ábécéhez történő adaptivitást megelőzően nem vonhatták kétségbe azt a tételt, mi szerint *„az intellektuális tudás csak akkor mozdítja elő a tanulóban a megfelelő változást, ha az egyszersmind érzelmi tudás is.”*⁹⁸ Platón abban volt újszerű, hogy az érzelm szerepét az anamnézisz kezdeti mozzanatára korlátozta, ami alapján a fizikai világ érzékelése indíthatja be a visszaemlékezés aktusát. Csakhogy a lélek akkor lehet erre fogékony, ha megformálják. Erre utal, hogy a műveltség-kultúra fogalma a művelést jelentő latin cultura kifejezésből ered, amelyet kezdetben a föld megművelésének vonatkozásában használtak, azonban Cicero idejére a lélek

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

megművelésére is kiterjesztették.⁹⁹ Ebből kifolyólag annak vizsgálata is szükségszerű, hogy a lélek belső átalakulása miként segíti elő az anamnésziszt.

Mivel a lélek tevékenysége nem azonosítható a megtapasztalható érzéki világ passzív befogadásával, hanem egy attól független belső aktusként fogható fel, ezért nevezheti ezt Platón a lélek gondolkodásának, önmagával folytatott beszélgetésnek.¹⁰⁰ A fentiek alapján a lélek gondolkodása az ideák megragadásával azonosítható, ami a fogalmi gondolkodás segítségével történik. A tanulási folyamatot visszaemlékezésként definiáló Platón az értelem emlékezéseit az anamnészisz kifejezéssel jelölve megkülönbözteti a mnéma kifejezéssel jelölt érzékelés emlékezéseitől.¹⁰¹ Mivel a platóni dialógusokban a tanulás vonatkozásában nem a mnéma, hanem az anamnészisz fordul elő, ezért arra következtethetünk, hogy a tanulási folyamat az értelem tevékenységének eredményeképpen a fogalmak megragadására irányul.

Ennek ellenére azt feltételezem, hogy a fogalmak megragadásában nem kizárólag az értelmi tevékenység játszhat szerepet. Mivel a fonetikus ábécéhez történő adaptáció nagy hatással volt a lelki folyamatok alakulására is, ezért a szókratészi fordulat eredményeképpen törés keletkezett a bölcsesség és az ékesszólás, illetve a nyelv és a szív között.¹⁰² Ez alapján McLuhan azt feltételezi, hogy szétvált egymástól az elméleti és a gyakorlati tudás, amelynek eredményeképpen a tanulás már nem a helyes életvitelre irányuló törekvés.¹⁰³ Ezzel nem értene egyet Hadot, aki szerint a Szókratész által reprezentált ókori nyugati filozófia nem pusztán elméleti konstrukció, hanem elsősorban lélekvezetési módszer, amelynek célja egy új életvitel kialakításával az ember átformálása, megtérés, visszatérés önmagunkhoz.¹⁰⁴ Ezt alátámasztja, hogy hosszú évszázadokon át ez marad a célja minden jelentős antik filozófiai iskolának.

Ez alapján a lelkigyakorlatok jóval később, a skolasztika középkori előretörése során kerültek ki a filozófiából az akkori kor egyetemének közreműködésével és különülhettek el a keresztény misztika részeivé. Ennek következtében az utókor hajlamos úgy tekinteni az ókori filozófiára mint a „teológia szolgálólányára”, csupán egy informáló elméleti rendszerre. Hadot felhívja a figyelmet arra, hogy a tanulás célja akkortól válhat csupán egy absztrakt módon elgondolt tudás elsajátításává, amint a középkor folyamán a kereszténység magába fogadta a lelkigyakorlatokat és a lelkigyakorlatoktól megfosztott filozófiát attól élesen megkülönböztette.¹⁰⁵ Eszerint Platón korában a filozófia inkább lélekformáló tevékenységnek számított, mint egy elméleti rendszernek.

A filozófiai beszélgetések hallgatóját sajátos lelki alkata akadályozhatja meg abban, hogy megértse, miről is van szó.¹⁰⁶ Platón alapján nem a szellemi képességei okozzák ezt a problémát, hanem jellem korlátai. Ebből adódhat, hogy a platóni nevelés legfőbb célja az erényre nevelés, amihez a lélek megformálásán át vezet az út. Ehhez hozzátartozik, hogy az élő beszélgetőpartnerekkel ellentétben az írott tanítások nem képesek hozzáállásunk esetleges hibáit helyesbíteni.¹⁰⁷ Ebből kifolyólag Platón a legfőbb tanításait kizárólag szóban közvetíthette a hallgatók képzettségi szintjére tekintettel, amire egész lényükkel reagálhattak. A leírt

dialógusokban pedig szándékosan visszatartott olyan mozzanatokot, melyekhez elengedhetetlen a lélek letisztultsága. Ezzel ellentétben a Platón által támadott szofistákra volt jellemző, hogy a kereskedők portékájához hasonlóan tudásukat a vevők beállítottságára tekintet nélkül próbálták meg rászózni.¹⁰⁸

Mivel a vitapartner lelke nem lehetett elég letisztult, ezért a Phaidroszban két utalást is találhatunk arra vonatkozóan, hogy Platón ebben a dialógusban fontos területek tárgyalását hagyta ki.¹⁰⁹ A tudás közvetítésének célja ugyan az élőlőszóban való filozofálás logoszában keresztül érhető el, azonban Platón azt az írott képmásának tekinti.¹¹⁰ Ebből kifolyólag ugyanarra a célra kell irányulnia, még ha nem is tudja elérni azt, ahogyan a képmás jellegű érzéki dolgok ősképek, az ideák tökéletességére törekszenek anélkül, hogy elérhetnék őket.¹¹¹ A filozófiai diskurzus egyrészt a dolgok lényegének ismeretén, másrészt a lelkek természetének ismeretén alapul.¹¹² Egyik sem sajátítható el pusztán az ész segítségével, hanem az ideák kutatását elősegítő dialektika által.¹¹³

A Phaidroszban Theuth azt az illúziót képviseli, hogy a tudás megszerezhető az írás által a lelken kívülről is. Ezzel szemben Platón azon az állásponton van, hogy az írás nem segíti az emlékezést, hanem kifejezetten kárára van a lélek azon képességének, hogy önmagából hozzon felszínre dolgokat. Ez alapján kizárólag személyes érintkezés útján történő tanítás képes világos és megbízható belátás közvetítésére.¹¹⁴ Az írás szükségképpen magában hordozza a szerző és az olvasó közti elidegenedést, azaz az alkotás és az előadás megkülönböztetését. Ezen kívül a szöveg rögzítettségéből kifolyólag nem szolgálhat új válaszokkal a felmerülő kérdésekre.¹¹⁵

A tudás áttölthetőségének, átadás-átvételének kizárásáról tanúskodó platóni szöveg hely¹¹⁶ is arra utal, hogy a filozófusok által keresett igazsághoz csak lelkigyakorlatokon keresztül vezethet az út. *„A tiszta gondolkodás nézőpontjából világossá válik az emberi, túlságosan emberi dolgok jelentéktelensége. Ez a belátás központi szerepet kap a platonikus lelkigyakorlatokban.”*¹¹⁷ Ez alapján az ember átformálása az értelem segítségével valósítható meg. Ebből adódóan az értelem Platón tükrében központi szerepet tölt be a formális tanulás-nevelésben. Ugyanis a belátás fordíthatja a lelket az igazság felé, amely érzéki tapasztalatoktól független elvonatkoztatott valóság. Ennek ellenére a platóni lélek szerelmének végső tárgya nem kizárólag értelmi természetű, amelyhez fokozatosan kell felemelkedni gondos megfigyeléssel a tárgyak tulajdonságainak végső forrását felismerve, hanem maga az erényes élet.¹¹⁸

Az Állam arról tanúskodik, hogy az erényes élethez a nevelés vezethet, amely a megfordítás művészete. *„... érdemes volna ... azokat, akik az államban a legmagasabb állások betöltésére vannak hivatva, rávenni arra, hogy forduljanak a számtan felé ... azért, hogy maga a lélek könnyen forduljon el a keletkezés világtól az igazság és létezés felé.”*¹¹⁹ *„A nevelés ... éppen ennek: a megfordításnak a művészete: hogy miképp fog a lélek legkönnyebben és legeredményesebben más irányba fordulni – nem pedig annak, hogy miképp lehet a látást beléoltani; mert ez már benne van, csak hogy nem jó irányba van fordulva, s nem arra tekint, amerre*

Makk Gábor: Platón tanuláseméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

*kellene; ezt kell tehát a nevelés művészetével elérnünk.*¹²⁰ Ez alapján megerősítést kapunk arra vonatkozóan, hogy mind a tanulás, mind a nevelés egy belső tevékenység eredménye. Ugyanis a tudás nem helyezhető kívülről a tanuló lelkébe, mert nem kell a „látást beléoltani”, hanem az már benne van. Másrészt a tudás megragadásához a lélek megformálására van szükség, tehát belátás útján neveléssel jó irányba fordítható. A fentiek alapján az anamnézisz aktusához a lélek megfordítása, megformálása szükségszerű.

Ebben a kontextusban az a filozófus, aki másokkal ellentétben át tudja élni a lélek átfordítását és képes az ideák látására.¹²¹ Továbbá a megismerés célja az istenihez való felemelkedés. Ebből kifolyólag a platonizmus lényege az, hogy ez a felemelkedés miként valósulhat meg.¹²² Erre az írás önmagában véve alkalmatlan, mert képtelen kellőképpen kifejezni az igazságot.¹²³ A filozofáláshoz alkalmas lélek kiválasztása az írás esetében nem megoldható. Ugyanis az intellektuális képességek nem elegendők a tanuláshoz, hanem a megismerendő dologgal való benső rokonságra is szükség van.¹²⁴ Mivel ez Alkibiadészben hiányzott, ezért nem foghatta fel a lakomán az Erósz lényegébe való beavatást, hanem szexuális érdeklődésként gondolva a valós életben is félreértette Szókratész magasabb szintű erotikáját.¹²⁵ Ez alapján a filozófiai tudás nem valamely cél elérésére szolgáló eszköz, hanem öncél.¹²⁶

A platóni megismeréshez vezető fogalmi gondolkodás eredményei, az ideák a lélekben keletkeznek, nem pedig azon kívül. Ebből kifolyólag nem lehet a tudást átadni-átvenni. „... az ideák mindegyike: gondolat és nem illik hozzájuk, hogy bárhol másutt keletkezzenek, mint a lélekben, mert így mindegyikük egy lehet...”¹²⁷ Figyelembe véve, hogy a lelket rá kell bírni a fogalmak megragadására, illetve, hogy Platón kizárólag a megfelelő életforma szerint élő filozófusokat tekinti az ideák meglátására alkalmasnak, ezért a platóni élőbeszéd alapuló tanulás „*lelki alakformálásnak*” tekinthető.¹²⁸ Ennek megfelelően a lelkigyakorlatok széles körű elterjedése Szókratész alakjához köthető, aki az erkölcsi tudatra való élő felhívásával lelki tökéletesedésre buzdítja beszélgetőtársait.¹²⁹ Szókratész szerint az erény nem viselkedési sémák készlete, nem logikai belátáson alapuló tudás, hanem belülről kifelé áradó szellemi attitűd.¹³⁰

Mivel a nevelés fordítja a lelket az érzéki világ árnyképeitől a jó ideájából kiáradó fény felé, ezért a tanulás folyamata értelmezhető megtérésként, a platóni filozófia pedig a megtérés politikai elméletévé. „*Filozófus az, aki megtér, mert képes arra, hogy tekintetét az érzéki világ árnyképeiről a Jó ideájából kiáradó fény felé fordítsa. Minden tanulás megtérés. Minden ember képes a Jó fényének szemlélésére, csak hogy általában rossz irányban keresi, a tanítás feladata az, hogy helyes irányba fordítsa a tanítvány tekintetét. Ezt követi a lélek teljes metamorfózisa. Ha filozófusok irányítanak a várost, akkor az egész város megtérne a Jó ideájához.*”¹³¹ Ez alapján a tanulás megtérés, ugyanis a helyes irányba történő fordítással Platón tanuláseméletéhez hozzátartozik a lélek átalakulásának, megtisztulásának elősegítése. Ebben az esetben nem arról van szó, hogy valaki kifejti egy elsajátítandó elméletet, hanem a platóni dialogikus lelkigyakorlat

segítségével az oktatási folyamat résztvevői rábírnak egymást a megtérésre, amely nem csupán válaszból áll, hanem felismerésből.¹³²

Ebben a kontextusban az ókori filozófia elsősorban szóbeli tevékenységet jelentett, amely még a legnagyobb írott filozófiai szövegtörzsekből, a platóni és arisztotelészi munkákból is kiderül. Figyelembe véve, hogy a tanítások erőteljesen kötődnek a szóbeliséghez, ezért az írott szövegek nem helyettesíthetik az élő beszédet, melynek során a tapasztalat a szó erejénél fogva a lélekben formálódik. Ebből adódóan az ókori filozófusok írásai a lelki fejlődés előmozdításának céljából születtek meg.¹³³ Ennek megfelelően funkciójuk a szóbeli tanításra való felkészüléshez írt emlékeztetőként, jegyzetként, illetve a tanítás továbbgondolásaként, visszhangjaként képzelhető el. Mindezt figyelembe véve az ókori filozófia fennmaradt művei arról tanúskodnak, hogy leírói nem egy átadható-átvehető enciklopédikus tudás összegyűjtésére vállalkoztak, nem a memória tevékenységét akarták megkönnyíteni, hanem a lelket formálni.

A fentiek alapján megállapítást nyert, hogy az anamnézisz az értelem fogalmi gondolkodásának eredményeképpen a fogalmak megragadásával és ebből adódóan a fonetikus ábécéhez történő adaptivitással azonosítható. Ez a platóni lélekben egy belső tevékenység, nem pedig egy kívülről származó ismeret átadása-átvétele. Mivel a visszaemlékezést a lélek belső átalakulása segíti elő, ezért Platón tanulásemélete Heidl terminológiájával élve egyúttal „lelki alakformálásnak” tekinthető.

Összegzés

A jel és a jelölt dolog szétválasztásának lehetőségét megteremtő fonetikus ábécével rögzített szöveg kelti azt a benyomást, hogy minden fogalom egyféleképpen bír jelentéssel, azáltal, hogy absztrakt tárgyat jelöl, így születhettek meg a platóni ideák az elvont fogalmak jelölésére. Az eredetileg jelenséget jelölő képet Platón általánosságot kifejező ideává változtatta. Ugyan a preszókratikus gondolkodásban is léteztek az érzékelhető valóság mögött meghúzódó archetipikus princípiumok, mint például a jóság, a szépség, az igazságosság, amelyek mitikus megszemélyesítés révén ölthették magukra Zeusz, Aphrodité, Diké alakjait. Mégis Platón további újdonsága volt, hogy ezeket az őselveket demitologizálta és megváltoztathatatlan absztrakt ideákká formálta. Ennek következtében már minden egyedi dolog attól válik például széppé, hogy részesedik a szép ideájában és olyan mértékben, ahogy jelen van benne a szépség archetípusa.

Platón további újdonsága volt, hogy a fonetikus ábécé nem pusztán új közvetítő közegként jelent meg filozófiájának kifejtéséhez, hanem a platonizmus forrásaként, amely az imaginárius gondolkodás helyébe az ideák megragadására alkalmas fogalmi gondolkodást helyezte. Ebből adódóan azért akarta száműzni a költőket ideális államából, mert az általuk képviselt mitologikus imaginárius gondolkodás helyett egy alternatívát kínált. Ahogyan a fogalmi gondolkodás kibontakozásával az írás a gondolat másolataként jelenhetett meg, ahhoz hasonlóan az érzékelhető világ az ideák világának másolataként, az objektum a szubjektum leképeződéseként. Míg a phantázia kifejezés eredetileg jelenséget, megjelenő képet jelentett, addig Platón

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

további újdonsága, hogy az elmében a tárgy fizikai távollétekor is jelen lévő, visszaemlékezéssel előhívható képmásként értelmezte. A képírástól eltávolodva a megismerés már nem a jelet felismerő és a jelölt azonosulása, illetve a képtől ellentétben az alfabetikus írás már nem érzékelteti a tartalmat, ezért a megérzés helyét a logikai kapcsolatok felismerése veheti át.

A források alapján bebizonyosodott, hogy a visszaemlékezés az idea megragadásának aktusa, amit fogalomként az „író”, majd képként a „festő” dokumentál a lélekben. Ez magában hordozza a fonetikus ábécéhez történő adaptivitással együtt járó ellentétet a képi és a szöveges ábrázolás között. Ily módon a platóni megismerés végső fokához az a dialektika vezethet, amely képmások nélkül tekint az ideákra. Platónnak az a problémája a képzelettel, hogy az érzelmektől nem mentes, ezért megakadályozhatják az ideák világával való érintkezést. Ugyanis a platóni paradigma az érzékelhető dolgoknak fogalmakba szervezhető, általánosított, értelemmel belátható tulajdonságai után kutat.

A megtapasztalható világ és az ideák birodalma között a visszaemlékezés révén a lélek közvetít annak korábbi állapotaiból. Platón további újdonsága, hogy az egyedi tulajdonnevektől az általános univerzáléig elvezető fogalmi gondolkodással a dolgok közös jegyeinek összekapcsolása útján alkotott ideákat. Mivel az ideák révén különböző egyedi dolgokat jelölhetünk összefoglalóan, ezért adhatják a jelentést a világ értelmezéséhez. Platón ideatana elsőként hívta fel arra a figyelmet, hogy nem csak tulajdonnevekből álló nyelven fejezhetjük ki magunkat, hanem általános fogalmakkal is.

Fogalmi gondolkodása arra irányul, hogy egy dolog lényegi jegyeinek rögzítésével miként sorolunk be egyedi dolgokat fogalmak alá, például jámborság, szépség, egyenlőség. Platón fogalmai teremtik meg az összeköttetést az általa megkülönböztetett két világ között, oly módon, hogy az elvonatkoztatott fogalmak a megtapasztalható világra kerülnek kivetítésre. Ebből adódóan Platón a tudást nem az érzékelésben keresi, hanem az arra irányuló reflexióban, mert az teszi lehetővé a jelentés megragadását. Mivel tanulása az érzéki dolgoktól a tiszta formák felé a matematika fordítja a lelket, ezért a platóni filozófia nagymértékben arra támaszkodik.

Ebben a kontextusban a platóni anamnézisz a fogalmi gondolkodás aktivizálódása, amelynek során az egyedi dolgokat közös tulajdonságaiknál megragadva általános fogalmakkal fejezzük ki. A biztos tudáshoz vezető oksági kapcsolatnak a felismerése a szülés aktusához hasonlítható szellemi intuíción alapszik. Ebben nagy szerepet játszik a szókratészi bábamódszer. Az ideák megragadásához vezető úton Platón a lélek gondolkodását önmagával folytatott beszélgetésnek véli. Ebben a megközelítésben az anamnézisz az a kötelék, amely megkülönbözteti a tudást a helyes véleménytől. Mivel Platón szerint az írás nem az emlékezésnek, hanem az emlékeztetésnek a varázsszere, ezért csupán a tudás látszatát kelti. Ebből kifolyólag Platón tanuláselmélete a fonetikus ábécéhez történő adaptivitást követően sem lehet szövegcentrikus, hiszen önmagában a lejegyzett dolgokhoz való hozzáférés nem vezethet igazi tudáshoz.

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

A platóni források tükrében az anamnézisz egyáltalán nem jelenthette a tudás átadását-átvételét, sem szó szerinti visszaemlékezést, hanem a megismerő elme belső tevékenységét. Ugyanis a tudást a lélek hozza magával korábbi létezéseiből. A textuális forradalmat megelőzően az intellektuális tudás csak akkor mozdítja elő a tanulóban a megfelelő változást, ha egyben érzelmi tudás is. Platón további újdonsága, hogy az érzelem szerepét az anamnézisz kezdeti mozzanatára korlátozta, ami alapján a fizikai világ érzékelése indíthatja be a visszaemlékezés aktusát. Csakhogy a lélek akkor lehet erre fogékony, ha a platóni nevelés során megformálják. Ugyanis a megértés problémái a jellem korlátaiból adódhatnak. Ebből kifolyólag a platóni nevelés legfőbb célja az erényre nevelés, amihez a lélek megformálásán át vezet az út.

A platonikus lelki gyakorlatokban központi szerepet játszó belátásból adódóan az ember átformálása az értelem segítségével valósítható meg. Ugyanis a belátás fordíthatja a lelket az érzéki tapasztalatoktól független ideák felé. Ennek ellenére a platóni lélek szerelmének végső tárgya nem kizárólag értelmi természetű, hanem maga az erényes élet. Mivel Platón az egyedi fizikai jelenségeket az általános fogalmakkal jelölt ideák árnyékainak tekinti, ezért a platóni nevelés célja az egyedi dolgok látszatvilágán túl a fogalmakkal jelölhető általánosított valóság felé fordítás. Figyelembe véve, hogy a lelket rá kell bírni a fogalmak megragadására, és annak sikerességét biztosító letisztult életformára, ezért a platóni élőbeszédre alapuló tanulás „lelki alakformálásnak” tekinthető. Ebből adódóan a lelki gyakorlatok széles körű elterjedése Szókratész alakjához köthető.

Mivel a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás teremti meg a szubjektum és az objektum elszakadásának lehetőségét, ezért jelenhetett meg az a „megoldandó probléma”, hogy a külvilág képei miként kerülhetnek be a lélekbe. A lélek és a képzelet archaikus funkciójának átalakulása alapján megállapítást nyert, hogy a tapasztalati és az ideák világát megkülönböztető platonizmus, illetve a kettő között hidat verő platóni anamnézisz megformálása egy átfogó megoldást nyújt erre a problémára. Mivel a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás nagymértékben befolyásolta a megismerés birtokosának és tárgyának elkülönülését, ezért a külső tárgyi világ szembeállíthatóvá vált a lélek belső világával. Arra a problémára, hogy közöttük miként teremthető kapcsolat, Platón megoldása a fogalomalkotásként és lelki tevékenységként is értelmezhető anamnézisz. A fentiek alapján a két világot összekötő platóni tanuláselmélet egyben maga a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás.

IRODALOM

- ARNHEIM, Rudolf (1997): *Visual Thinking*. University of California Press, London.
- ASSMANN, Jan (2013): *A kulturális emlékezet. Az írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- BENE László (2010): *Görög-római filozófia*. In: BOROS Gábor (főszerk.): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 23-253.
- BENEDEK István (1985): *A tudás útja*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- BERGSON, Henri (1987): *Teremtő fejlődés*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BOGNÁR László (2004): *Az aranykor tanítása*. Kárpátia Műhely, Budapest.
- BOROS János (1991): *Platónról Kantig. Fejezetek a filozófiai gondolkodás történetéből*. Kézirat, Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar, Pécs.
- BOROS János (2009): *A megismerés talánya. Tudat, kommunikáció, történelem*. Áron Kiadó, Budapest.
- CARR, Nicholas (2014): *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*. HVG Kiadó Zrt., Budapest.
- CHERNISS, Harold (2007): *A formák elméletének filozófiai gazdaságossága*. In: BETEGH Gábor – BÖRÖCZKI Tamás (szerk.): *A formák és a tudás*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- CICERO (2012): *A szónokról*. In: ADAMIK Tamás (szerk.): *Cicero Összes retorikaelméleti művei*. Kalligram, Pozsony.
- DODDS, Eric Robertson (2002): *A görögség és az irracionális*. Gond-Cura Alapítvány-Palatinus Kiadó, Budapest.
- DRAAISMA, Douwe (2002): *A metaforamasina. Az emlékezet egyik lehetséges története*. Typotex Kiadó, Budapest.
- ELIADE, Mircea (1997): *Képek és jelképek*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- FALUS Róbert (1980): *Görög harmónia*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- FARKAS Attila Márton (2003): *Filozófia előtti filozófia. Szimbolikus gondolkodás az ókori Egyiptomban*. Typotex Kiadó, Budapest.
- FARRINGTON, Benjamin (1949): *Tudomány az ókorban*. Szikra Kiadás, Budapest.
- FINÁCZY Ernő (1906): *Az ókori nevelés története*. Hornyánszki Viktor Könyvkiadóhivatal, Budapest.
- FLUSSER, Vilém (1997): *Az írás. Van-e jövője az írásnak?* Balassi Kiadó, Budapest.
- GYENGE Zoltán (2014): *Kép és mítosz. A mitológia esztétikája*. Typotex Kiadó, Budapest.
- HADOT, Pierre (2010): *A lélek iskolája. Lelkigyakorlatok és ókori filozófia*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- HAVELOCK, Eric, Alfred (1963): *Preface to Plato*. Harvard University Press, Cambridge.

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

- HEIDL György (2011): *Érintés. Szó és kép a korai keresztény misztikában*. Kairosz Kiadó, Budapest.
- HEIDL György (2015): *Lelki alakformálás. Szent Ágoston beavató beszédei*. Keresztény Örökség Kutatóintézet – Kairosz Kiadó, Pécs–Budapest.
- JAEGER, Werner (1973): *Paideia. Die Formung des griechischen Menschen*. Gruyter, Berlin–New York.
- JAROSEVSZKIL, Mihail (1968): *A pszichológia története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- LÉNÁRD Ferenc (1989): *A lélektan útjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MARÓTH Miklós (2002): *A görög filozófia története*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba.
- MCLUHAN, Marshall (2001): *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötte*. Trezor Kiadó, Budapest.
- NYÍRI Kristóf (2000): *A 21. század filozófiája felé*. In: NYÍRI Kristóf (szerk.): *Filozófia az ezredfordulón*. Áron Kiadó, Budapest, 387-405.
- NYÍRI Kristóf (2011): *Kép és idő*. Mercurius, Budapest.
- PAIS István (1988): *A görög filozófia*. Szerzői kiadás, Budapest.
- PIAGET, Jean (1970): *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Budapest.
- PLATÓN (1984): *A lakoma*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *A nagyobbik Hippiasz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *A szofista*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei II*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Állam*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei II*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Euthüprón*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Gorgiasz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Kratülosz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Menón*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Parmenidész*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei II*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Phaidón*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Phaidrosz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei II*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Philébosz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei III*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Makk Gábor: Platón tanulásméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

- PLATÓN (1984): *Prótagorasz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei I.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- PLATÓN (1984): *Theaitétosz*. In: RITOÓK Zsigmond (szerk.): *Platón összes művei II.* Európa Könyvkiadó, Budapest.
- RUSSEL, Bertrand (1997): *A nyugati filozófia története*. Göncöl Kiadó, Budapest.
- SCOTT, Dominic (2007): *A visszaemlékezés platóni fogalma*. In: BETEGH Gábor – BÖRÖCZKI Tamás (szerk.): *A formák és a tudás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 213-247.
- STEIGER Kornél (1988): *Utószó*. In: ARISZTOTELÉSZ: *Lélekképző írások*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 353-377.
- STÖRIG, Hans Joachim (2005): *A filozófia világtörténete*. Helikon Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Árpád (1948): *Sokrates és Athén*. Szikra Kiadás, Budapest.
- SZILÁGYI János György (1962): *A görög művészet világa II.* Gondolat Kiadó, Budapest.
- SZLEZÁK, Thomas A. (2000): *Hogyan olvassunk Platónt?* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- SZLEZÁK, Thomas A. (2016): *Homérosz. A nyugati irodalom születése*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest.
- TARNAS, Richard (1995): *A nyugati gondolat stációi*. Aduprint Kiadó, Budapest.
- THORNE, B. Michael – HENLEY, Tracy B. (2000): *A pszichológia története. Kapcsolatok és összefüggések*. Glória Kiadó, Budapest.
- WESZELY Ödön (1994): *Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest.

ABSTRACT

Makk, Gábor

A reconstruction of Plato's learning theory reflected in adaptivity to the phonetic alphabet II

Prior to the adaptivity to the phonetic alphabet, the cognitive mind and the external world waiting discovery were indistinct, the images born of the imagination could not be separated from the author of the image, nor could the observer investigate from an external point of view. As a result, the image of perceptible things impressed in the mind was not assumed, and the phenomena of life was not traced back to a single substance, the soul. This study searches for an answer in Plato's theory of learning to the question of how the function of the soul and the imagination changed following adaptivity to the phonetic alphabet. It was established that as a result of the adaptivity, the separation between the subject and the object may have given rise to a problem to be solved, namely how images wind up in the soul. As Plato assigned the intellect a privileged role, the soul was moved from the heart to the brain and became the seat of mental function. The creative imagination departing from reality and separated from emotions formed the recallable image existing in the soul when the object was no longer physically present, too, allowing for the formation of Platonic anamnesis.

JEGYZETEK

- ¹ MAKK Gábor (2019): *Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében I.* Történelemtanítás, 10. évf. 3-4. sz.
<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/makk-gabor-a-tanulasfelfogas-valtozasai-az-okortol-napjainkig-a-kommunikacios-technologiakhoz-torteno-adaptivitas-fuggvenyeben-10-03-03/> (Letöltés: 2020. jan. 21.)
- ² NYÍRI Kristóf (2000): *A 21. század filozófiája felé.* In: NYÍRI Kristóf (szerk.): *Filozófia az ezredfordulón.* Áron Kiadó, Budapest, 389.
- ³ NYÍRI (2000) 389.
- ⁴ BENEDEK István (1985): *A tudás útja.* Gondolat Kiadó, Budapest, 61.
- ⁵ TARNAS, Richard (1995): *A nyugati gondolat stációi.* Aduprint Kiadó, Budapest, 21.
- ⁶ TARNAS (1995) 21.
- ⁷ TARNAS (1995) 19-20.
- ⁸ TARNAS (1995) 20.
- ⁹ TARNAS (1995) 25.
- ¹⁰ BERGSON, Henri (1987): *Teremtő fejlődés.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 288-289.
- ¹¹ PAIS István (1988): *A görög filozófia.* Szerzői kiadás, Budapest, 248.
- ¹² HAVELOCK, Eric, Alfred (1963): *Preface to Plato.* Harvard University Press, Cambridge, 254-275.
- ¹³ SZLEZÁK, Thomas Alexander (2000): *Hogyan olvassunk Platónt?* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 126.
- ¹⁴ PLATÓN (1984) *Phaidrosz 274c-275b*, SZLEZÁK (2000) 123.
- ¹⁵ FLUSSER, Vilém (1997): *Az írás. Van-e jövője az írásnak?* Balassi Kiadó, Budapest, 31.
- ¹⁶ HAVELOCK (1963) 5.
- ¹⁷ PLATÓN (1984) *Állam* 605.
- ¹⁸ SZILÁGYI János György (1962): *A görög művészet világa II.* Gondolat Kiadó, Budapest, 203.
- ¹⁹ HAVELOCK (1963) 261.
- ²⁰ ELIADE, Mircea (1997): *Képek és jelképek.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 126.
- ²¹ PLATÓN (1984) *Állam* 595c
- ²² SZLEZÁK, Thomas A. (2016): *Homérosz. A nyugati irodalom születése.* Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 20.
- ²³ HAVELOCK (1963) 261.

Makk Gábor: Platón tanuláselméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

-
- ²⁴ GYENGE Zoltán (2014): *Kép és mítosz. A mitológia esztétikája*. Typotex Kiadó, Budapest, 78-79.
- ²⁵ TARNAS (1995) 31.
- ²⁶ FARKAS Attila Márton (2003): *Filozófia előtti filozófia. Szimbolikus gondolkodás az ókori Egyiptomban*. Typotex Kiadó, Budapest, 186.
- ²⁷ FARKAS (2003) 225.
- ²⁸ FARKAS (2003) 249.
- ²⁹ FARKAS (2003) 204.
- ³⁰ FARKAS (2003) 286.
- ³¹ PLATÓN (1984) *Kratülosz* 421a-c
- ³² FARKAS (2003) 276-277.
- ³³ SZILÁGYI (1962) 119.
- ³⁴ STEIGER Kornél (1988): *Utószó*. In: ARISZTOTELÉSZ: *Lélekkilozófiai írások*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 368.
- ³⁵ PLATÓN (1984) *Theaitétosz* 191c-195a
- ³⁶ PLATÓN (1984) *Theaitétosz* 191c-e
- ³⁷ CICERO (2012): *A szónokról*. In: ADAMIK Tamás (szerk.): *Cicero összes retorikaelméleti művei*. Kalligram, Pozsony, 369.
- ³⁸ DRAAISMA, Douwe (2002): *A metaforamasina. Az emlékezet egyik lehetséges története*. Typotex Kiadó, Budapest, 31.
- ³⁹ PLATÓN (1984) *Philébosz* 39a-c
- ⁴⁰ BOROS János (2009): *A megismerés talánya. Tudat, kommunikáció, történelem*. Áron Kiadó, Budapest, 207.
- ⁴¹ NYÍRI Kristóf (2011): *Kép és idő*. Mercurius, Budapest, 121.
- ⁴² ELIADE (1997) 24.
- ⁴³ STEIGER (1988) 360-361.
- ⁴⁴ PLATÓN (1984) *A szofista* 265b-266d
- ⁴⁵ PLATÓN (1984) *A szofista* 240a-b
- ⁴⁶ FALUS Róbert (1980): *Görög harmónia*. Gondolat Kiadó, Budapest, 107.
- ⁴⁷ PLATÓN (1984) *A szofista* 264b
- ⁴⁸ BENE László (2010): *Görög-római filozófia*. In: BOROS Gábor (főszerk.): *Filozófia*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 75.
- ⁴⁹ STEIGER (1988) 365.
- ⁵⁰ STEIGER (1988) 365.
- ⁵¹ PLATÓN (1984) *Euthüphrón* 6d-e
- ⁵² PLATÓN (1984) *Phaidón* 75e; PLATÓN (1984) *Menón* 81d, 97e-98a; PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 249b-e
- ⁵³ BOROS János (1991): *Platónról Kantig. Fejezetek a filozófiai gondolkodás történetéből*. Kézirat, Janus Pannonius Tudományegyetem Tanárképző Kar, Pécs, 9.
- ⁵⁴ STÖRIG, Hans Joachim (2005): *A filozófia világtörténete*. Helikon Kiadó, Budapest, 126.
- ⁵⁵ STÖRIG (2005) 125.
- ⁵⁶ STÖRIG (2005) 124.
- ⁵⁷ MARÓTH Miklós (2002): *A görög filozófia története*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 65.
- ⁵⁸ PLATÓN (1984) *Menón* 71E; PLATÓN (1984) *Phaidón* 65d-66a
- ⁵⁹ PLATÓN (1984) *Phaidón* 64a
- ⁶⁰ PLATÓN (1984) *Parmenidész* 130e
- ⁶¹ BOROS (1991) 11.
- ⁶² RUSSEL, Bertrand (1997): *A nyugati filozófia története*. Göncöl Kiadó, Budapest, 124.
- ⁶³ THORNE, B. Michael – HENLEY, Tracy B. (2000): *A pszichológia története. Kapcsolatok és összefüggések*. Glória Kiadó, Budapest, 29-30.
- ⁶⁴ SCOTT, Dominic (2007): *A visszaemlékezés platóni fogalma*. In: BETEGH Gábor – BÖRÖCZKI Tamás (szerk.): *A formák és a tudás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 213-214.
- ⁶⁵ PLATÓN (1984) *Menón* 98d
- ⁶⁶ SZLEZÁK (2000) 145.
- ⁶⁷ CHERNISS, Harold (2007): *A formák elméletének filozófiai gazdaságossága*. In: BETEGH Gábor és BÖRÖCZKI Tamás (szerk.): *A formák és a tudás*. Gondolat Kiadó, Budapest, 46.
- ⁶⁸ LÉNÁRD Ferenc (1989): *A lélektan útjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 27-28.
- ⁶⁹ PLATÓN (1984) *Philébosz* 51 b-c
- ⁷⁰ ARNHEIM, Rudolf (1997): *Visual Thinking*. University of California Press, London, 6.
- ⁷¹ FARRINGTON, Benjamin (1949): *Tudomány az ókorban*. Szikra Kiadás, Budapest, 103.
- ⁷² FARRINGTON (1949) 104.
- ⁷³ FARRINGTON (1949) 105.
- ⁷⁴ PLATÓN (1984) *Lakoma* 175d
- ⁷⁵ ASSMANN, Jan (2013): *A kulturális emlékezet. Az írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 101.
- ⁷⁶ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 275a-d; PLATÓN (1984) *VII. levél* 341c-d
- ⁷⁷ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 275c-d

Makk Gábor: Platón tanulásméletének rekonstrukciója a fonetikus ábécéhez történő adaptivitás tükrében II.

-
- ⁷⁸ CARR, Nicholas (2014): *Hogyan változtatja meg agyunkat az internet? A sekélyesek kora*. HVG Kiadó Zrt., Budapest, 77.
- ⁷⁹ PLATÓN (1984) *Menón* 82a-85b
- ⁸⁰ PLATÓN (1984) *Phaidón* 75e
- ⁸¹ PLATÓN (1984) *Menón* 81d
- ⁸² PLATÓN (1984) *Euthüphrón* 6d-e
- ⁸³ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 249b-e
- ⁸⁴ PIAGET, Jean (1970): *Válogatott tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 401.
- ⁸⁵ PLATÓN (1984) *Menón* 97e-98a
- ⁸⁶ CHERNISS (2007) 44.
- ⁸⁷ JAEGER, Werner (1973): *Paideia. Die Formung des griechischen Menschen*. Gruyter, Berlin-New York, III, 754, 757.
- ⁸⁸ PLATÓN (1984) *Menón* 86a-b
- ⁸⁹ PLATÓN (1984) *Theaitétosz* 150d
- ⁹⁰ PLATÓN (1984) *Nagyobbik Hippiasz* 301b
- ⁹¹ PLATÓN (1984) *Theaitétosz* 148d
- ⁹² PLATÓN (1984) *Parmenidész* 135b-c
- ⁹³ FINÁCZY Ernő (1906): *Az ókori nevelés története*. Hornyánszki Viktor Könyvkiadóhivatal, Budapest, 43-44. és 126.
- ⁹⁴ SZABÓ Árpád (1948): *Sokrates és Athén*. Szikra Kiadás, Budapest, 116.
- ⁹⁵ BENE (2010) 72.
- ⁹⁶ BENE (2010) 73.
- ⁹⁷ RUSSEL (1997) 134.
- ⁹⁸ BOGNÁR László (2004): *Az aranykor tanítása*. Kárpátia Műhely, Budapest, 12.
- ⁹⁹ WESZELY Ödön (1994): *Bevezetés a neveléstudományba. A pedagógia alapvető kérdései*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 168-169.
- ¹⁰⁰ PLATÓN (1984) *Theaitétosz* 189e-190a
- ¹⁰¹ JAROSEVSKIJ, Mihail (1968): *A pszichológia története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 66.
- ¹⁰² CICERO (2012) 394-395.
- ¹⁰³ MCLUHAN, Marshall (2001): *A Gutenberg-galaxis. A tipográfiai ember létrejötté*. Trezor Kiadó, Budapest, 37.
- ¹⁰⁴ HADOT, Pierre (2010): *A lélek iskolája. Lelki gyakorlatok és ókori filozófia*. Kairosz Kiadó, Budapest, 205-206, 342-344.
- ¹⁰⁵ HADOT (2010) 58-59.
- ¹⁰⁶ PLATÓN (1984) *Gorgiasz* 482c-486d; SZLEZÁK (2000) 17-18.
- ¹⁰⁷ SZLEZÁK (2000) 20.
- ¹⁰⁸ PLATÓN (1984) *Prótagorasz* 317b-c
- ¹⁰⁹ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 246-274; SZLEZÁK (2000) 71.
- ¹¹⁰ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 276a
- ¹¹¹ PLATÓN (1984) *Phaidón* 75a-b; SZLEZÁK (2000) 50.
- ¹¹² PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 277bc
- ¹¹³ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 276e
- ¹¹⁴ SZLEZÁK (2000) 56.
- ¹¹⁵ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 275d
- ¹¹⁶ PLATÓN (1984) *Lakoma* 175d
- ¹¹⁷ HADOT (2010) 41.
- ¹¹⁸ HEIDL György (2011): *Érintés. Szó és kép a korai keresztény misztikában*. Kairosz Kiadó, Budapest, 44. és HEIDL György (2015): *Lelki alakformálás. Szent Ágoston beavató beszédei*. Keresztény Örökség Kutatóintézet – Kairosz Kiadó, Pécs–Budapest, 10.
- ¹¹⁹ PLATÓN (1984) *Állam* 525b-c
- ¹²⁰ PLATÓN (1984) *Állam* 518d
- ¹²¹ PLATÓN (1984) *Állam* 521c
- ¹²² SZLEZÁK (2000) 80.
- ¹²³ PLATÓN (1984) *Phaidrosz* 276c
- ¹²⁴ PLATÓN (1984) *Állam* 487a; PLATÓN (1984) *VII. levél* 344a
- ¹²⁵ PLATÓN (1984) *Lakoma* 217c-219d; SZLEZÁK (2000) 118.
- ¹²⁶ SZLEZÁK (2000) 143.
- ¹²⁷ PLATÓN (1984) *Parmenidész* 132b
- ¹²⁸ HEIDL (2015) 9-12.
- ¹²⁹ HADOT (2010) 27-29.
- ¹³⁰ DOODS, Eric Robertson (2002): *A görögség és az irracionális*. Gond-Cura Alapítvány-Palatinus Kiadó, Budapest 150.
- ¹³¹ HADOT (2010) 205.
- ¹³² HADOT (2010) 33.
- ¹³³ HADOT (2010) 250-251.